

**СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ”
ФИЛОСОФСКИ ФАКУЛТЕТ**

St. Clement of Ohrid
University of Sofia

КАТЕДРА „ЕВРОПЕИСТИКА”

Стела Пламенова Конакчиева

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд на тема:

„Ролята на свободното движение на хора за създаването на модели на европейска идентичност”

за присъждане на научно-образователна степен „доктор” по професионално направление 3.3. Политически науки, шифър 05.11.02 Политология (Европеистика - Политологични изследвания на ЕС – Европейска идентичност) в рамките на договор за докторантура под двойно научно ръководство с Университета, Лиеж, Белгия

научен ръководител: проф. Мария Стойчева

втори научен ръководител: проф. Куентин Мишел

София, 2017

Съдържание на автореферата	
Характеристика на дисертационния труд	1
Актуалност на проблема	1
Основа на изследването	2
Научно-изследователски въпроси	3
Методи и методология на изследване	4
Съдържание на дисертационния труд	5
Първа глава:	5
Концептуална рамка	
Втора глава:	12
Методология на емпиричното изследване	
Трета глава:	18
Модели на европейска идентичност	
Четвърта глава:	28
Въпроси за дискусия	
Резултати от изследването	31
Приносни моменти	33
Съдържание на библиографията	35
Списък с публикации във връзка с темата на дисертацията	42

Характеристика на дисертационния труд

Дисертационният труд е разделен на 4 основни глави, като включва също така благодарствена част, увод, заключение, библиография и приложения. Първа глава е с научно-теоретична насоченост и представя концептуалната рамка, необходима за провеждането на емпиричното изследване към дисертацията. Втора глава е обосновка на методологията на емпиричното изследване. Трета глава е практикоприложната част, която представя и анализира резултатите от него като отговаря на поставените научно-изследователски въпроси. Четвърта глава е оформена като „Въпроси за дискусия” и поставя дискуссионни въпроси, възникнали по време на изследването, които заслужават да бъдат обект на самостоятелно внимание. Библиографията обхваща 103 източника, от които 100 на английски език и 3 на български, сред които има книги и статии от хартиен и онлайн източници, нормативни документи-3бр. и статистически документи-4 бр. Приложенията включват транскрипциите на 20 интервюта и 2 таблици от статистически доклади. на Евробарометър. Текстът на английски език е с обем 158 страници без приложенията.

С оглед постигане на коректност при изложение на термините и предвид оригиналния език, на който дисертационният труд е изготвен, термините и концепциите в този автореферат се представят, както на български език, така и с техния английски еквивалент. Към съдържанието на автореферата се добавя и библиографията на английски език.

Актуалност на проблема

Изследването на европейската идентичност от гледна точка на свободното движение на хора е свързано, от една страна, с огромната символна стойност на свободно движение като основно икономическо право в ядрото на гражданството на ЕС, бидейки предпоставка за реализирането на други права, произтичащи от неговото упражняване и което е само по себе си житейска реалност за милиони граждани на ЕС. От друга страна, то е свързано с промените в социален, политически, практически и житейски план на един общ социален контекст. В този смисъл, изследването на свободното движение на български граждани е в контекста на Източното разширяване, което даде възможност на милиони нови граждани да станат част от този свободен пазар,

но също така имаше своите политическа логика, свързана с преодоляване различията от Студената война. В практически и житейски план, то представляваше промяна, както за гражданите на присъединяващите се държави, така и за гражданите на приемащите държави. Именно недостатъчното изследване на европейски граждани от Източното разширяване по отношение европейската идентичност и съществуващите стереотипи за това свободно движение като миграция на нискоквалифицирана работна сила по оста Изток-Запад отваря една нова перспектива за изследване на европейската идентичност в рамките на по-широкия контекст за свободното движение на хора.

Основа на изследването

Изследването на Ейдриън Фавел "Пионери на Европейската интеграция" ("Pioneers of European integration"), базиращо се на резултатите от *The European Internal Movers Social Survey* в рамките на проекта: *Pioneers of European integration "From Below": Mobility and the Emergence of European identity Among National and Foreign Citizens in the EU*, финансиран от ЕК, е от основополагащо значение за този дисертационен труд и емпиричното изследване към него. Количествено по своята същност, то включва 250 телефонни интервюта с *EU internal movers*¹ от 5 големи държави членки Германия, Великобритания, Испания, Италия, Франция, а също така граждани на Румъния и Полша.

Настоящият дисертационен труд е базиран (grounding approach) върху това количествено изследване, приемайки тезата за формиращата роля на свободното движение на хора по отношение изграждането на европейска идентичност. Използвайки основата на това голямо количествено изследване,

¹Термин, обозначаващ гражданите на ЕС, упражняващи правото си на свободно движение, за разлика от EU-stayers, граждани ненапускащи страната си по произход) в книгата на Ейдриън Фавел и Еторе Речи "*Pioneers of European integration*" (Edward Edgar Publishing Limited) 2009.

в рамките на този дисертационен труд е проведено качествено изследване с точно определена група респонденти и с конкретно определени научно-изследователски въпроси. В същото време, изследването към този труд се отличава в теоретичен и емпиричен план от това на Ейдриън Фавел и Еторе Речи.

В емпиричен план, настоящето изследване е качествено, а не количествено и изследва представители от една група свободно движещи се граждани, а именно български граждани. Изследването на Фавел, например, по отношение на полските и румънските работници и техния опит в чужбина, потвърждава, че се е появила тенденция за стереотипизиране на *миграцията Изток-Запад*, възникнала след Източното разширяване. Така, проведеното изследване добавя нови перспективи към изследването на Фавел и изследва тези сравнително нови граждани на ЕС, упражняващи правото си на свободно движение, по отношение европейската идентичност. В теоретичен план, свободното движение на хора е концептуализирано като социален контекст за формиране на европейска идентичност като се използва концепцията за типове връзки (bonds) и се извежда нормативен модел за европейска идентичност като *все по-тесен съюз между народите на Европа*.

Научно-изследователски въпроси

За провеждането на качествено изследване се поставят научно-изследователски въпроси (research questions) вместо разграничението между обект и предмет на изследване.

Използва се също така нормативен модел за европейска идентичност като *все по-тесен съюз между народите на Европа* като наред с проверката на неговата валидност, се търсят и модели на европейска идентичност, различни от него.

Приема се също така, че хипотезата на Фавел за миграцията Изток-Запад като миграция на ниско квалифицирана работна е необходимо да бъде

изследвана, за да се определи дали българските граждани са част от такава тенденция и дали тя има отношение към тяхната европейска идентичност.

Така се формулират 4 изследователски въпроси:

Има ли нормативният модел на европейска идентичност като все по-тесен съюз между народите на Европа емпирично основание?

Какви елементи, идеи или процеси формират европейската идентичност в нейния граждански и културен компонент?

Какви други модели на европейска идентичност възникват от свободното движение на хора, различни от нормативния модел?

Чрез качественото изследване сред български граждани, се поставя и въпросът:

Има ли специфични модели на европейска идентичност в контекста на миграцията Изток-Запад, която е често стереотипизирана и не дълбочинно изследвана?

Методи и методология на изследване

Методите на изследване, които се прилагат на различни етапи дисертационния труд, са свързани от една страна с изграждане на концептуална рамка, от друга страна, с провеждане на емпиричното изследване и анализ на неговите данни.

В концептуалната рамка се използва теоретичен обзор на литература и разглеждане на концепции, свързани с европейската идентичност, които съставляват теоретичните параметри на изследването. Към тях се добавя и групата на правно-политическите параметри, които включват анализ на ДЕС иДФЕС от нормативно-политическата перспектива.

По отношение емпиричното изследване, е избрана методологията на качествените емпирични изследвания и по-конкретно методът на полуструктурираните интервюта. Важен аспект на методологията на емпиричното изследване е изборът на *bottom-up* подхода (отдолу-нагоре), който изследва кой и как се чувства Европейец за разлика от *top-bottom* подхода, който изследва нормативните, историческите или философските ограничения на понятието за европейска идентичност. Резултатите са анализирани с помощта на дедуктивен аналитичен модел, базиращ се на концептуалната рамка. Прилага се също така индуктивният метод при анализа на интервютата и така нареченият "negative case analysis", които търси подходи на формиране на европейска идентичност, различни от тези в концептуалната рамка. Така, по същество се прави сравнителен анализ на *bottom-up* емпирични данни с *top-bottom* теоретичните и правно-политическите параметри в концептуалната рамка.

Съдържание на дисертационния труд

В първа глава- „Концептуална рамка”, се поставят **теоретични и правно-политически параметри** на изследването. При теоретичните параметри се разглеждат понятията за идентичност и идентификация. Специално внимание представлява разглеждането на подхода на социалния конструктивизъм и концепцията за социален контекст, необходими за концептуализирането на свободното движение на хора като социален контекст за формиране на европейска идентичност. Дефинирано е понятието политическа идентичност и е обосновано защо европейската идентичност трябва да се изследва като такъв тип идентичност. Разглежда се връзката между европейската идентичност и гражданство на ЕС. Дава се дефиниция на това що е модел на европейска идентичност и се прави типология на моделите на европейска идентичност. Специално внимание се отделя на тезите, хипотезите и резултатите в изследването „Пионери на Европейска интеграция”. При правно-политическите параметри се представя нормативната база на

свободното движение на хора, обяснява се концепцията за бондс и как тя служи за анализ на ДЕС и ДФЕС от нормативно-политическа перспектива. Извеждат се типове връзки от правната база на ДЕС и ДФЕС и се обосновава един възможен нормативен модел за европейска идентичност като *все по-тесен съюз между народите на Европа*, заложен в Преамбюла към ДЕС.

- Идентичност и идентификация

За понятието идентичност, в дисертационния труд се използва дефиницията на Парекх в неговата книга "Концепцията за идентичност" (The concept of identity), при която се раграничава между лична, социална и човешка идентичност. Личната се състои от вътрешните нагласи и черти на характера и именно тя придава индивидуалността на човека, социалната е свързана с множеството социални роли/категории, в които се вписва даден човек (културни, религиозни, класови или политически, свързани с принадлежността към дадена група или колектив), а човешката е тази, която обединява всички хора, именно по признака, че са човеци. Това са различни измерения на идентичността, която е една и неделима и това разделение е само условно. Идентификацията, от друга страна, е процес и предполага развитие и промяна. Освен това, тя следва да бъде разбрана като индивидуалното привързване или отношение на даден човек към определена група.

- Социалният конструктивизъм и социалният контекст

Социалният конструктивизъм и социалният контекст са парадигмата, която се използва за обяснение процеса на промяна на идентичностите в този дисертационен труд. Индивидите са винаги част от някакви колективи или социални групи и тяхната социалната идентичност се променя. Концепцията за социалния контекст или социалната среда (social context, social environment,

social milieu)² като среда на социо-културни фактори, които могат да бъдат исторически, политически или правни структури и процеси, организации и институции, които едновременно влияят в ежедневната комуникация на индивидите и, от друга страна, сами се формират в социалната среда, е основна, както в изследването на Фавел и Еторе Речи, така и в изследването към дисертацията.

- Политическа идентичност

Политическата идентичност е друго основно понятие, използвано в дисертацията, което изисква допълнително разграничение от социалните идентичности и как то се използва по отношение европейската идентичност. Според Майкъл Брутер политическите идентичности не са просто форма на социални идентичности, но са отделен тип идентичност. Те са винаги във връзка легитимността на една политическа общност, като държавата например, но се отличават от другите социални идентичности чрез своето културно измерение. В тази дисертация се приема разграничението на Брутер между граждански и културен компонент на политическата идентичност. Културният компонент се разбира като идентификация с група, споделящи общи ценности, религия, етничност или други общи характеристики, а гражданският компонент като принадлежност към определена политическа общност или група. Изследването на европейската идентичност като политическа идентичност е свързано с идентификацията с ЕС като политическа общност и с нейната легитимност.

- Европейската идентичност и гражданството на ЕС

Връзката между европейската идентичност и гражданството на ЕС е друг важен теоретичен параметър наред с разграничението между културен и граждански компонент на политическите идентичности. Чрез анализ на

² концепция, използвана от Рисе и Фавел; използва се, обаче, определението в: Burke, Galen Joseph, Rena Pasick and Judith Barker, "Theorizing social context: rethinking behavioral theory", <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/19805791>

аргументи от работата на Джо Пейнтър и Елспет Гилд се възприема допускането, че de jure упражняването на гражданството, de facto зависи от това дали един гражданин е припознат от останалите като човек, споделящ същата идентичност. Връзката между гражданство и идентичност според Елспет Гилд е особено актуално след голямото Източно разширяване, защото чрез присъединяването на нови държави членки, техните граждани стават автоматично и граждани на ЕС и в този смисъл имат по-привилигиран статут в сравнение с други групи индивиди в рамките на ЕС. Същевременно би могло да има разлика между това, което е нормативно гарантирано като примерно правото на свободно движение с оглед търсене на работа и практическия или реален опит на тези нови граждани.

-Модел/моделите на европейска идентичност

Под модел на европейска идентичност се разбира типология на опциите за изпълване на понятието европейска идентичност, които варират от етно-националния модел, до модела на споделената публична култура и модела на споделените ценности. Към тази типология може да се добави и разграничението между нормативни (top-bottom) модели и емпирични (bottom-up) такива. Моделите на Томас Рисе, Майкъл Брутер и Ейдриън Фавел биха могли да бъдат дефинирани като емпирични, тъй като са обосновани в съответните емпирични изследвания.

-Нормативна база на свободното движение на хора

Изясняването нормативната база на свободното движение на хора бе необходимо с цел разграничението между различните понятия като мобилност и миграция, а също така за точното определяне на групата респоденти за качествено изследване. Съществуват различни понятия като миграция, емиграция, мобилност, свободно движение на работна сила, международна миграция, мигранти от трети страни, бежанци, които описват различните видове потоци на свободно движение в Европа (migrant flows in Europe). Общите понятия мобилност или свободно движение доста често се използват в различни контексти, без да се дефинират точно. Често се

употребяват в статистически документи или се използват като взаимозаменями понятия. Съществува обаче точно разграничение/дефиниране на понятията в правото на ЕС. Фокусът на изследване в настоящия труд, са онези *migrant flows of people*, които попадат в категорията на граждани на ЕС, член 20 от ДФЕС:

1. Създава се гражданство на Съюза. Всяко лице, което притежава гражданство на държава-членка, е гражданин на Съюза. Гражданството на Съюза се добавя към, а не замества националното гражданство.

2. Гражданите на Съюза се ползват с правата и имат задълженията, предвидени от Договорите. Те имат, *inter alia*:

а) правото да се движат и пребивават свободно на територията на държавите-членки;

като същите права са повторени в член 21 (1) :

1. Всеки гражданин на Съюза има право свободно да се движи и да пребивава в рамките на територията на държавите-членки при спазване на ограниченията и условията, предвидени в Договорите, и на мерките, приети за тяхното осъществяване.

По-конкретно, свободното движение на хора, разбирано като понятие в тази дисертация, се конкретизира и от член 45 на ДФЕС в дял 4 "Свободно движение на хора, услуги и капитали" и член. 49 от ДФЕС като свобода на установяване или движение на самостоятелно заети лица. В този смисъл от фокуса на изследването бяха изключени граждани на трети страни (*third country nationals*), които са категория на политиките по предоставяне на убежище, имиграция и контрол на външните граници

-Концепцията за типове връзки (bonds) и нормативен модел за европейска идентичност като *все по-тесен съюз между народите на Европа*

Разпоредбите на ДЕС и ДФЕС се анализират с помощта на концепцията за типове връзки (bonds), за да се обясни как свободното движение на хора създава социален контекст за формиране на европейска идентичност. За първи път Джонатан Уайт прави разграничение между различни типове връзки (bonds), които свързват хората в Европа: пазарен, юридически, културен и

политически бонд. Чрез идеята за бондс, свободното движение на хора се концептуализира като структурираща връзка, обвързваща свободно движещите се граждани на ЕС (EU movers) в една обща социална среда или социален контекст, наречен за целите на изследването *intra EU mobility space* (пространство на вътрешно движение между държавите членки). Разбирано като социален контекст, това пространство създава условия за формиране на европейска политическа идентичност. Свободното движение е главната структурираща връзка, която създава предпоставки за действието и на други връзки или бондс.

В този смисъл, при анализа на Договорите, с оглед да бъдат идентифицирани различните типове връзки, се анализира не просто правното съдържание на разпоредбите, но тяхното социално съдържание или измерение.

Таблица на връзките

Правно основание	Съдържание на връзката	Вид връзка
Чл. 45 от ДФЕС Чл. 49 от ДФЕС	Мобилност на работници и самозаети лица при равни условия (принцип на недискриминация по отношение на националност)	Икономическа връзка или връзка на конкуренцията
Чл. 151 и 153 от ДФЕС Харта на основните	Социални права само за аспектите, определени в Договорите -минимални изисквания за условията на безопасност на работното място -липса на хармонизация на социалните системи на държавите членки	Социална връзка

права на ЕС, част Солидарност и протокол 30	Дерогации за Полша и Великобритания	
Чл. 9, 10 и 11 от ДЕС; Чл. 20 от ДФЕС Харта на основните права на ЕС	Граждански и политически права -правото на петиция до ЕП и жалби до омбудсмана на ЕС -европейска гражданска инициатива -правото на участие в местни избори и изборите за ЕП на територията на държава члена при същите условия като местните граждани Основните права на човека	Гражданско- политическа връзка
Преамбюла към ДЕС, Чл. 2 на ДЕС, Декларация 52	Общото културно, хуманистично и религиозно наследство, общите ценности и общи символи	Културна връзка

Идеята за създаването на все по-тесен съюз между народите на Европа може да бъде открита в Преамбюла към ДЕС. За да се обоснове защо Преамбюла може да се използва като източник на нормативни идеи, се приема разграничението между нормативен от юридическа и нормативно-политическа перспектива. Съществува ясна дефиниция на това какво е норма при анализа на разпоредби за юридически цели. От друга страна, съществува друго разбиране за нормативност в социалните науки като какво би трябвало да бъде (an ought presumption or a value judgement), според което разпоредбите са факти и не могат да бъдат източници на норми в нормативно-политически план. В този труд, обаче, се използват аргументите на Хакан Хайден и Марк Свенсен, че дори, когато се твърди, че нормите са факти, трябва да се има

предвид, че тяхната най-съществена характеристика е да препоръчват каква трябва да бъде реалността. Така се примирява противоречието между социалните науки и правното разбиране за норма. Така, може да се твърди, че в Преамбюла към ДЕС е заложена нормативната идея за все по-тесен съюз между народите на Европа:

„Решение да продължат процеса на създаването на все по-тесен съюз между народите на Европа, в който решенията се приемат най-близко до гражданите в съответствие с принципа на субсидиарност“

Въпреки, че не се дефинира как ще изглежда този все по-тесен съюз, логично е да се заключи от духа на Преамбюла, че първа крачка към изграждането на такъв съюз е чрез създаването на условия за свободно движение на хора, което от своя страна активира действието и на другите типове връзки: социалната, гражданско-политическата и културната. Така, все по-тесният съюз може да се формира в пространството на вътрешна мобилност. В този социален контекст, имат право да се придвижват, както за икономически цели по чл. 45 и чл. 49, така и за неикономически цели като туристи или с цел обучение, например. В резултат на установяването в друга държава членка възниква възможността за активиране на социалните, гражданско-политическите и културните връзки, определени в таблицата. В това пространство, гражданите имат право да участва в местните избори и изборите за ЕП, да придобият достъп до социалната система на приемащата държава и да общуват с гражданите на местната страна, което отразява културното измерение на свободното движение на хора. Приема се също така, че задълбочаването на солидарността е мярка за създаването на все по-тесен съюз.

Във втора глава-„Методология на емпиричното изследване”, се обосновава стратегия на изследване, представят се емпиричните цели, а също така методите на анализ на резултатите. Обяснено е как е конструиран въпросника

за качествено изследване. Обосновата се как са използвани количествени и качествени данни от други изследвания за постигане емпиричните цели и за отговаряне на научно-изследователските въпроси.

- Стратегия на изследването

Тъй като изследването е качествено, бе избран подхода на полу-структурираните интервюта. Те се различават от въпросниците със затворени въпроси, които предлагат обикновено набор от отговори. Качествените интервюта целят да намерят по-дълбинно знание за процесите в социалния свят, което не е видимо в количествените данни. За целите на това изследване полу-структурираните интервюта се оказаха подходящи, защото имат точен набор от въпроси като оставят свобода на респондента при отговорите (т.е. не му задават избор на отговори). От друга страна, те не са не-структурирани т.е. с по-свободна форма, защото съществува първоначална база от знание по темата. Прилага се и подхода на централни концепции (sensitizing concepts). В случая на това изследване бяха използвани следните следните sensitizing concepts: концепцията за бондс, концепцията за социален контекст и вътрешносъюзната мобилност като такъв контекст за промяна на идентичността, концепцията за политическата идентичност като съвкупност на граждански и културни компоненти и концепцията за европейската идентичност като политическа идентичност, съответстваща на ЕС като уникална политическа конструкция, придаваща и легитимност. Освен това, бе тестван нормативният модел за европейска идентичност като все по-тесен съюз между народите на Европа, основан на бондс.

-Набиране на респонденти, ограничения (limitations) и фази на изследването

Набирането на респонденти бе чрез прилагане стратегията на random network sampling (случайно набиране на респонденти) в социалните мрежи (facebook). Използването на такава стратегия би могло да се обоснове с факта, че това изследването е качествено, а не количествено изследване и в

този смисъл не бе избрано да се използват официални регистри, както при изследването на Фавел. Наред с ограниченията на самата природа на изследването (качествена) съществува още финансови и географски ограничения. Изследването бе проведено в периода октомври-декември по време на научен престой в Лиеж, Белгия под научното ръководство на Университета Лиеж и Софийски Университет, България. Тъй като самото изследване не разполагаше с допълнителна финансова подкрепа, бе взето решение да се набират респонденти по начини, не изискващи специално финансиране: random network sampling и snowball referral (веднъж проведено интервю с респонденти водеше до препоръчване на познати или приятели на респондента, желаещи да се включат). Този тип набиране на респонденти има както своите силни, така и слаби страни. Набирането на респонденти от фейсбук групи на хора от една националност понякога означава, че те са предимно свързани с държавата си по произход и не толкова добре интегрирани в приемащата държава. Често като недостатък се изтъква и субективният момент в комуникацията при провеждането на интервюто и при интерпретацията на резултатите. Набирането на респонденти на доброволна основа, обаче, често означава, че те имат силна мотивация да споделят опита и мнението си по дадената тема, което прави интервюто дълбочинно. Бе обявено официално съобщение на няколко фейсбук страници, обединяващи българи в различни градове на Белгия: Лиеж, Брюксел, Брюж и Гент, и бе проведен индивидуален разговор с всеки желаещ да участва на доброволна основа с цел информиране относно темата на изследването, неговите цели и анонимност с цел да се спази етичността при провеждане на такъв тип изследвания. Предварително бяха набелязани критерии, на които трябва да отговарят респонденти. Те са свързани с юридически ограничения на категориите лица, които имат право да се движат свободно и ограничения, които имат по скоро социологически характер.

В още по-конкретен план, изследвани бяха само български граждани. В допълнение към тези основни ограничения, респондентите трябваше да бъдат:

-с трудов договор, здравна и социална осигуровка или самозаети лица, сами или със семейството си

-високо квалифицирани (с висше образование и работещи по специалността си), както и с по-ниска квалификация

-без ограничение по отношение възраст и пол

-да са в страната по местоживееене минимум от 1 година (минималният срок и при изследването на Фавел)

Това са минимални характеристики, за да се провери дали стереотипизираната идея за миграцията Изток-Запад по Фавел, която се определя най-често като временна или сезонна, а също така изпълнена с неформални бариери и опити за дискриминация има основания или не.

По отношение броя на интервютата, обикновено се допуска, че те се правят до достигане точка на насищане (saturation point), при която отговорите започват да се повтарят.Имайки предвид стратегията на набиране на респонденти,географските, времевите и финансови ограничения, бе определено да се достигнат 20 на брой интервюта, което бе изпълнено като цел. Така изследването бе проведено в 3 фази:

октовври-декември 2015: обявяване провеждането на такова изследване в социалните мрежи, набиране на респонденти и провеждане на интервюта с тях

март-юни 2016: транскрибиране и превеждане на интервютата от английски на български език;

юли-септември 2016: анализ на данните

- Структуриране на въпросник

Въпросникът бе структуриран на базата на съществуващи въпросници от изследването на Фавел "Пионери на европейската интеграция", въпросника

на Брутер, използван в неговата фокус група за целите на изследването "Граждани на Европа, Появата на масова европейска идентичност" и оригинални въпроси, базираци се на концепцията за бондс. Въпросник, съдържащ основна част с въпроси, касаещи европейската идентичност и част с предварителни въпроси, (screening questions), целящи да анализират дали респондента отговаря на първоначалните критерии, бе разработен.

- Анализ на данните

За анализ на данните бе разработен аналитичен модел по дедуктивен път, основаващ се на теоретичните и правнополитическите параметри в концептуалната рамка. В основата на този модел са концепцията за бондс и нормативният модел за европейска идентичност. При оформянето на таблицата от кодове за анализ на данните, по дедуктивен път към различните бондс/връзки (като основни категории на анализ) бяха включени и понятия от цялата концептуална рамка. Така бе развита схема на кодовете съдържаща бондс като основни теми или категории и под-категории към тях, изведени от първа глава. Допуснато бе също така при анализа на данни да се използва и индуктивния път т.е да се откриват, търсят или генерират кодове, категории, понятия ,които липсват в първоначалния дедуктивен модел.

Тъй като анализът на интервютата бе направен на английски език, схемата от кодове бе разработена и приложена също на английски език.

Бяха определени 8 цели с оглед анализа на интервютата като част от емпиричното изследване.

1) Как всеки от тези бондс оформя или структурира индивидуалните идентификации и може ли да доведе до формиране на европейска идентичност в граждански и културен аспект?

2) Има ли по-силно влияещи бондс/връзки от други?

- 3) Има ли определени отношения между тези бондс, които формират европейската идентичност по определен начин?
- 4) Има ли определени идеи или процеси, които могат да формират европейската идентичност е граждански и културен аспект (търсене на латентни теми, индуктивен подход)?
- 5) Има ли и други бондс, които не са нормативно закрепени, но имат значение?
- 6) Има ли повтарящи се модели на връзки между бондс, които могат да доведат до формиране на европейска идентичност и да заздравят легитимността на ЕС като политическа общност?
- 7) Съществува ли солидарност в определени области, разбрана като готовност за постигане на общи цели и общо бъдеще, социална кохезия?
- 8) Има ли специфични модели на европейската идентичност в контекста на миграцията Изток-Запад?

- Количествени данни, български и европейски доклади

С оглед на поставената цел по отношение на изследователския въпрос дали има основания за стереотипизираната миграция Изток-Запад и има ли специфични модели на европейска идентичност във връзка с нея, бяха анализирани част от количествените данни на последните три доклада на Евробарометър във връзка със свободното движение: Eurobarometer's Geographical and labour mobility report 2014, Labor mobility report 2014 , Annual report on Labour mobility 2015 of the EC.

Също така, двете най-значими български изследвания, близки до темата за свободното движение: „Bulgarian Migration: Incentives and Constellation 2005”, Institute for market economy и „Trends in the transnational migration of labour force and free movement of persons: effects for Bulgaria 2010”, бяха анализирани в светлината на последния изследователски въпрос. За да се провери дали

стереотипите по отношение миграцията Изток-Запад имат основания, данните на тези изследвания бяха сравнени с данните от настоящето изследване по линия на това дали съществува връзка между структурата на мобилността (областта на професионалната реализация в приемащата държава), социалния статус (ниво на образование и доходи и престижа, свързан с упражняването на определена професия), мотивацията за упражняване правото на свободно движение или напускането на България.

В трета глава-„Модели на европейска идентичност”, първо са анализирани резултатите от изследването, а след това са изведени модели на европейска идентичност, следващи последователността на поставените научно-изследователски въпроси.

- Обобщени резултати по дедуктивен и индуктивен път

По отношение културната връзка, най-честите категории са ценностите, етно-символизма и ентитативността. Сред ценностите на първо място е посочена толерантността, уважението към човешкия живот, споменава се и върховенството на правото и демокрацията, а също така свободата, разбирана от повечето респонденти като възможности за обучение, пътуване (свободно движение) и лична реализация като щастие, но също така солидарност и емпатия, разбирали абстрактно или като осъществяване на някаква съвместна дейност. Доколкото ЕС олицетворява тези ценности, той покрива и разбирането за ЕС сред тези респондентите. Интересното в разбирането за европейска ценностна система на повечето български *EU-movers* е нейното съотнасяне към християнската цивилизация и отграничението и от "другия" (мюсюлманите). Що се отнася до ентитативността, тя съществува по отношение на Европа, разбирана като християнска цивилизация, но също така като континент, отличаващ се от другите чрез своите култури и традиции, по малко комерсиализиран и по-социално ориентиран. При етно-символизма, наличието на множество национални и други културни различия се възприема

като пречка за формирането на културен компонент на европейска идентичност. От друга страна като символ на ЕС се възприема еврото.

Може да се заключи, че ценностите са онази категория от културната връзка, която реално би могла да бъде основополагаща за формирането на европейска културна идентичност.

Бяха открити и комбинации на типовете връзки (bonds). Така усещането, например, за различни социално-икономическо развитие, различно ниво на доходите, води до твърдения, че един български гражданин може да се чувства европеец единствено извън България. Има също така ясна връзка между културните ценности и едно гражданско разбиране за това какво е Европа, макар и неизказано и толкова добре формулирано от респондентите: пространство на върховенство на правото В този смисъл, споделянето на общи ценности ,обаче, не е достатъчно, ако те не са допълнени първо от по-балансирано икономическо развитие в ЕС и от възплъщаването на тези ценности в страната по произход България.

При гражданската връзка една от най-често срещаните категории са правата на гражданите на ЕС. Въпреки че, не всичко от тях бяха изрично споменати, повечето респонденти изтъкват факта, че като граждани на ЕС те се ползват с определени привилегии и гаранции. Така правото на свободното движение е най-често срещаната категория и тя създава ентитативност за ЕС. От друга страна, съществуват обърквания по отношение на това какво точно е гражданство на ЕС, като за някои то означава наличие на две национални гражданства. Независимо, че няма директно или ясно формулирано отношение към някоя от институциите на ЕС или ясно разграничение между техните различни функции, и факта, че тези конкретни граждани не са наясно с целия обхват на техните права като граждани на ЕС, коментирането на политиката на ЕС (това което Джонатан Уайт нарича political bond) показва наличието на ентитативност на ЕС като политическа конструкция, провеждаща политики, влияещи директно върху живота на европейските

граждани. Съществува политически дискурс по отношение на конкретните проблеми, с които ЕС трябва да се справи, което би могло да доведе до формирането на европейска публична сфера и формирането на европейска идентичност в нейния граждански компонент.

Предизвикателствата пред формирането на такъв граждански компонент на европейската идентичност са свързани с възможността ЕС да се дискредитира пред своите граждани, ако не се справи ефективно с две кризи: евро кризата и най-вече кризата на сигурността. Бяха открити различни видове отношения между останалите връзки. При културната връзка всъщност има ясно припокриване на културни ценности, но и такива разбирани в гражданско-политически смисъл или като ценности, върху, които се основава ЕС. При икономическата връзка, усещането за дискриминация към гражданите от България и други източноевропейски страни заедно с усещането за наличието на по-толерантно отношение към други култури, най-често хора с друга религия, пречи на формирането на граждански компонент на европейска идентичност. Т.е. установената връзка между европейската идентичност и гражданството, анализирана в концептуалната рамка, е реалност и се манифестира в дебата кой може да участва в пространството на свободно движение и кои са критериите за това.

По отношение на икономическата връзка, най-често срещаните категории са свързани със свободното движение именно на работна сила, но също така категории като конкуренция и дискриминация. Тази връзка е тясно свързана най-вече с културната и социалната връзка. При отношението с културната връзка, се идентифицира идеята, че конкурентноспособността е свързана не просто с нивото на образованието, но с владенето на чужди езици. Освен това, се открива ясно изразено усещане за дискриминация сред по-ниско образованите и невладеещи чужди езици. При социалната връзка, случаи като злоупотреби със социалните системи на приемащите държави от представители на български малцинствени общности (турци и роми) водят според интервюираните български граждани до формиране на негативно

отношение към българите и България и представляват предизвикателство или пречка за формиране на европейска идентичност в нейния културен компонент. Такъв тип поведение е проява на егоизъм и липса на солидарност за българските граждани, които разбират възможностите за свободно движение на работна сила и пребиваването в държава членка, както и достъпа до социалната система, като привилегия, която изисква допринасяне чрез собствен труд към благосъстоянието на държавата, плащането на данъци и спазването на правилата (законите).

При социалната връзка, най-често появяващата се категория са социалните права . Спазването на социалните права отличава Европа от САЩ например и е причината българските граждани да изберат да живеят и работят в Европа. Най-ясно изявено отношение бе открито именно между социалната и културната връзки. Злоупотребите със социалните системи водят до разрушаване на културната връзка, до появата на дискриминация и ксенофобия и представляват пречка за формирането на все по-тесен съюз между народите, разбиран като по-голяма социална кохезия и солидарност между гражданите на ЕС.

При солидарността, би могло да се заключи, че тя като абстрактно понятие се разбира като стъпка за формиране на европейска идентичност в следствие на кризи. В конкретен план, солидарността има социално-икономическо измерение в контекста на свободния пазар. В този смисъл, именно социално-икономическите различия между различните държави е проява на егоизъм според българските граждани и пречка за формирането на европейска идентичност.

По индуктивен път възникнаха различни категории към връзките. При културната връзка, понятия, свързани с физически и биологични черти като бял цвят на кожата се разбират като отличителни белези на европейца от „малцинствата”. Идеите за мултикултурализъм и мултинационализъм също се появяват като възможни културни модели или идеи за културното компонент

на европейската идентичност. За респондента, живял в Канада, мутикултурализмът се разбира като канадския модел, при който няма необходимост хората да се променят, самото им различие ги прави равни с останалите. Такъв модел, обаче, според него е невъзможен в Европа, в която държавите все още са моно-културни. Мултинационализмът, от друга страна, се разбира като обща работна среда, в която работят хора от много националности в името на общи цели.

По индуктивен път, възникна идеята за human bond (човешка връзка), която свързва хората просто защото са хора, без да се прави разлика между видовете различия. Изключително срещани понятия са толерантността, но и промяната като индивидуална промяна. Може да се заключи, че контекста на свободното движение на хора води до такава индивидуална промяна, при която се осъзнава необходимостта от развиване на умения, черти или характеристики, свързани с общуването с "другия". Именно човешкото взаимодействие на ежедневен ниво при проявата на толерантност прави все по-тесния съюз възможен, прави обмяната на културите възможна.

При гражданската връзка, проличава разбирането, че българските граждани са граждани на ЕС, тъй като България е държава членка на ЕС. Като специфично българско разбиране към тази категория, би могло да се добавят твърдения като спазване на правилата и нормите в смисъл на по-голяма цивилизованост, точност, толерантност и внимателност.

При социалната връзка, по индуктивен път се появи идеята за социално изравняване по линия на нивото на заплащане. Така, Изтокът изостава от Запада с по-ниското ниво на доходите.

- Нормативен модел (сравнение с резултатите на изследването)

European melting pot (Европейско гърне със сливащи се или топящи се съставки:метафора за хетерогенно, смесващо се Европейско общество)

В резултат на направеното сравнение между нормативния модел за европейската идентичност като все по-тесен съюз между народите на Европа, при който солидарността бе определена като мярка за неговото постигане, и резултатите от интервютата, бе заключено, че по-тесният съюз между народите на Европа е възможен и на практика се случва. По-специално бе изведен модел на базата на твърденията в интервю номер 8.

Така бе изведен един възможен вариант за съдържанието на един все по-тесен съюз чрез метафората за European melting pot, която трябва да бъде разграничена от идеята за American melting pot. По същество, това е модел на европейска идентичност, който се изразява в развитието на общ европейски начин на живот и мислене, процес на изравняване в социално-икономически план, при който се формира европейска средна класа (middle European) или идеята за един осреднен Европейец, който освен сходен социално-икономически статус с останалите европейци, споделя и общи културни ценности като широкоскроеност, толерантност и който владее няколко чужди езици.

В самото интервю, респондентът, който има свой собствен автосервизен бизнес в Белгия, обяснява процесите на изравняване (equalization) и синхронизация, в резултат на които възниква хетерогенно в културен план, но функциониращо по един уникален начин европейско общество, което нарекохме модел на European melting pot (Европейско гърне със сливащи се или топящи се съставки:метафора за хетерогенно, смесващо се Европейско общество). При този модел, хората които осъществяват бизнес контактите с представители на други култури, започват да постигат общи цели по един синхронен начин, запазвайки своята култура, демонстрирайки я пред другите и неизбежно обменяйки своята култура с останалите. Това е процесът на синхронизация, при който всички видове връзки работят и на практика водят до такова сближаване, при което имаме едно хетерогенно европейско

общество, функциониращо по синхронен начин в името на общи цели, без да се обезличават различните култури за разлика от American melting pot, при който в резултат на смесването на множество култури се ражда нова култура.

- Граждански компонент на европейската идентичност

По отношение на гражданският компонент на европейската идентичност, емпиричните резултати показват, че макар и тази малка група от респонденти да не се определят като граждани на ЕС/Европа, възприемайки го често като твърде декларативно твърдение, те се идентифицират с правата, гаранциите и предимствата им, произтичащи от гражданството на ЕС като свободното движение. Именно това право създава ентитативност (психологическо преживяване, реалност) на ЕС за тях. Няма идентификация с определена институция или личност на ниво на ЕС, но бе забелязан процеса на формиране на политически очакване/изисквания към ЕС цел решаване на общи проблеми като проблема за сигурността, което би могло да се обясни с терористичните актове по време на вземането на интервюта. Този модел на формиране е по-близък до неофункционалистското разбиране за европейската интеграция. Той е свързан с едно постепенно развитие на т европейска политическа идентичност, но този процес не е задвижван единствено от икономическата логика и интереси, а от повишени изисквания в области като сигурността, например. Освен това, за разлика от междуправителствения подход, при кризите, свързани с ценностите и сигурността, актьори на европейската интеграция са не просто държавите членки, движени от техните интереси, но самите граждани на ЕС.

- Културен компонент на европейска идентичност

Що се отнася до културният компонент на европейската идентичност, бе открито, че въпросът за ценностите, за споделеното минало и събуждането на предмодерни идентификации като ролята на християнството в един нов мултикултурен и мултирелигиозен европейски контекст има пряко значение за формирането на такъв културен компонент.

От една страна, резултатите на изследването показват съществуването на такава идентичност, основаваща се на споделените ценности в член 2 на ДЕС. От друга страна, индуктивно се появиха мнения, отразяващи бариерите за формиране на такава идентичност, а именно наличието на отделни национални традиции, индивидуално минало и историческа траектория на развитие на отделните национални култури, които са групирани по-скоро по регионален или друг тип критерии: скандинавска, балканска или славянска култура.

В резултат на анализа на резултатите по отношение тези компоненти на европейската идентичност, бяха изведени следните единни модели.

- Единни модели на европейска идентичност (обединяващи гражданският и културният компонент)

1) Единство в многообразието = Мултикултурна Европа+ Култура на гражданските ценности (Хабермас тип конституционен патриотизъм)

Този модел на европейска идентичност гарантира културното и религиозно многообразие в Европа при спазването принадлежността към общи ценности. Според този модел разликите в културата и религията трябва да бъдат запазени в рамките на личната сфера, докато социалният живот трябва да се ръководи от споделени ценности, което прави модела по-близък до идеята за конституционен патриотизъм на Хабермас. При него се поставя акцент именно върху гражданската идентичност, базираща се на общи ценности, заложи в обща конституция. Това е модел на единство в многообразието, който е между консерватизма и космополитизма.

2) Секуларна Европа+ Традиции+Общи ценности

Този втори модел също цели да намери решение на предизвикателствата на мултикултурната и мултирелиозна Европа. При този модел се признава наличието на такива различия, но има ясно изразен стремеж за запазване историческото, културно и религиозно минало на Европа, свързано на първо с Християнството. Това наследство би могло да се изведе като традицията т.е

има ясен стремеж за запазване на традицията. Това е по-скоро изключващ модел на европейска идентичност, при който традиционните културни ценности осигуряват легитимна принадлежност към европейското общество и изключват идеята за мултикултурни общества.

3) Космополитна европейска идентичност или глобална идентичност, основана на общи ценности

Това е модел на космополитна европейска идентичност, при който етническите, културните и религиозните идентичности не би трябвало да имат значение, тъй като има глобални ценности с много по-голямо значение, свързани с равенството между хората, търсенето на индивидуално щастие и отговорността за опазване на околната среда.

4) Вертикална връзка ЕС-Национална държава или паралелен модел ЕС-Национална държава на гражданско-политическа европейска идентичност

По отношение идентификацията с ЕС, трябва да се отбележи, че всички респонденти демонстрират силна национална идентичност, което говори, че ако има европейска гражданско-политическа идентичност в процес на развитие, то тя "съжителства" с националната. Така, два модела на отношение ЕС-Национална държава бяха изведени: вертикална и паралелна връзка. При паралелната връзка, наред с националната идентичност, имаме развиваща се паралелна европейска политическа идентичност, която не отменя националната, но е свързана с нови политически изисквания, отправяни от гражданите директно към нивото на ЕС. Така, наред с националната държава, на ЕС се гледа като на легитимна политическа конструкция, която има не просто моралният дълг, а задължението да брани спазването на една единна европейска ценностна система.

При вертикалната връзка гражданите на ЕС предоставят легитимност на ЕС през националната държава т.е техните политически изисквания не се отправят директно към ЕС, а първо изискват те да бъдат изразени на национално ниво и след това излъчени на ниво ЕС.

Би могло да се заключи, че тези модели на европейска идентичност повдигат няколко важни въпроси: проблемите за споделеното минало и традициите, които отново стават актуални, проблема за общите ценности, свързан с общото минало, отношението към "другия" и дебат за нова тип европейски суверинитет. Освен това, трябва да се отбележи, че 2 и 3 модел имат нормативен или препоръчителен характер за това каква трябва да бъде европейската идентичност. Като цяло, резултатите от направеното изследване показват промяна в традиционните идентичности и търсенето на нови форми на политическа идентичност и легитимност, отразени в модел 4.

- Негативен *case analysis*

Под негативен кейс анализ (*negative case analysis*), се разбира извеждането по индуктивен път на начини за конструиране на европейската идентичност, различни от перспективата на изследване на свободното движение на хора. Така на преден план, се появи идеята за "другия", която има съществено значение. За интервюираните български граждани, европейската идентичност е свързана с Балканите и балканската идентичност, отношението към Русия и Турция. Чрез анализ по тази линия, се стигна до извода, че балканската идентичност е българското самовъзприятие за неевропеец или полу-европеец. Има ясен ориентир, обаче, за Европа като културната рамка, към която българите искат да принадлежат. Отношението към Русия, от друга страна, потвърждава идеята за разделението Изток-Запад, свързано с православието, езиковата и културна близост с Русия, но и за усещането за едно негативно отношение на Запада към източноевропейците като втора ръка работна сила. Турция се възприема като неевропейска страна и се счита, че ориенталският манталитет сред българите е част от общото минало с тази страна.

Може да се заключи, че отношението към Запада, Русия и Турция определя усещането за европейска идентичност сред част от българските граждани и съставлява специфични модели на Европейска идентичност в контекста на миграцията Изток-Запад.

В допълнение към тези изводи, може да се добавят и заключенията от сравнението между резултатите от настоящето изследване и предишните български изследвания със сходна тема.

Съществува разбирането за европейското като висока степен на образование, успешна професионална реализация, наличието на високи доходи и владенето на няколко европейски езици сред високо-образованите респонденти като преподавателите в университетите, например.

Друго разбиране за европейска идентичност може да бъде открито сред децата от браковете с чуждестранен партньор, при които децата са носители на културите и езиците на своите родители, а в същото време и на местната култура на държавата, в която са родени и живеят. Такова разбиране би могло да се формулира като мултикултурния европеец или европеец с две култури (multi-cultural, bi-cultural).

В четвърта глава- „Въпроси за дискусия”, се дискутират въпроси, възникнали по индуктивен път, които заслужават самостоятелно внимание и биха могли да бъдат обект на бъдещи изследвания. В тази част се обсъждат връзката ценности- гражданство, връзката сигурност-суверенитет и идеята за нов обществен договор в Европа.

Прави се кратък обзор на развитието на идеята за суверенитет в Европа, като се подчертава, че съвременното разбиране се корени в концепцията за *popular sovereignty*, суверенитета като върховна власт, произтичаща от народа, а не от божествената личност на монарха. Също така съвременната концепция е свързана е с разделението на властите и с поддържането на публичения ред.

Именно очакванията на някои граждани на ЕС за гарантиранте сигурността в рамките на вътрешното пространство на свободно движение биха могли да легитимират ЕС като политически ред, натоварен с такова задължение. В този смисъл, националната държава не изчезва като легитимно ниво на вземане на решения. От друга страна, обаче, гражданите на ЕС се идентифицират именно

с правото си на свободно движение. Тези изводи биха мигли да намекват за процес на прехвърляне на суверенитет не просто от държавите членки, но от техните граждани на ниво ЕС за решаване на проблеми като поддържане на сигурността, например. В същото време ключов остава въпросът какви са критериите за участие в това пространство на свободно движение и кой ги определя.

Трябва да се има предвид, че това са емпирични заключения, които не съответстват на формалното разпределение на компетентност между ЕС и държавите членки. Така според член 4 на ДЕС, териториалната цялост, поддържането на публичен ред и националната сигурност са единствено в прерогативите на държавата. Според Жан Дени Мутон, легитимното използване на сила/принуда по отношение гарантиране на сигурността (един от аспектите на суверенитета по Вебер) принадлежи на държавата членка, а единствените аспекти, обект на комюнитаристки подход в Договора от Лисабон, са по отношение пространството на свобода сигурност и правосъдие: компетентност на ЕС за определяне минимални критерии в наказателното право и възможност за създаване европейска прокуратура, защитаваща финансовите интереси на ЕС.

Формирането на такива очаквания от гражданите на ЕС, повдига въпроса, поне на теоретично ниво за това което Етиен Тасен нарича второ ниво на демократизация на ЕС, което е транснационално по своя характер (*l'émergence progressive d'un deuxième niveau de démocratisation de nature transnationale*)³.

В резултат на тези наблюдения, могат да бъдат направени няколко важни заключения: 1. легитимността на ЕС да действа в определени области зависи не само от държавите членки, но от гражданите на ЕС, доколкото

³ в статията на Етиен Тасен "L'Europe cosmopolitique et la citoyenneté du monde". "n.d": <http://www.raison-publique.fr/article229.html>.

суверинитета на отделните държави членки, произтича от тях 2. тази легитимност би могла да бъде засилена чрез точно определен набор от ценности и тяхната защита.

Идеята за второ ниво на транснационален демократичен процес в ЕС, включващ не само държавите членки, но техните граждани, заедно със заключенията по отношение сигурността и ценностите, повдига в теоретичен план, идеята за европейски обществен договор, в който участват ЕС, държавите членки и техните граждани. Остава проблематичен въпросът в практически план как волята на гражданите може да бъде изразена: общоевропейски референдум, национални референдуми или включване на гражданите в конвент по подобие на конвента за европейска конституция.

Резултати от изследването

- Анализът на интервютата показва, че малката група от респонденти (български граждани, упражняващи правото си на свободно движение) се идентифицират по отношение гражданския компонент на европейската идентичност най-често със своите *права, гаранции и предимства* на граждани на ЕС.

- По отношение на културния компонент на европейската идентичност, ценностите са най-често споменаваната категория в интервютата. Тяхното споменване във връзка с християнството и с едно евентуално разминаване на разбиранията между Изтока и Запада е хипотеза, на базата на която, в този дисертационен труд, се прави препоръка за допълнителни качествени и в последствие количествени изследвания, които да потвърдят съществуването на такова разминаване или да го отхвърлят. Споменаването на религията би могло да се постави в контекста на един процес на "събуждане" (revocation) на традицията или миналото в Европа, за който също така е необходимо допълнително дълбочинно познание, което не бе фокус на качественото изследване към този труд.

- Бе заключено, че за формирането на европейска идентичност са необходими ценностна връзка, от една страна, и политическа връзка, от друга (value bond/political bond). Точният набор от споделени ценности и тяхното еднакво разбиране би могло да гарантира кохезията в ЕС и да удържи огромното културно и религиозно разнообразие. В допълнение, заздравяването на политическата връзка е свързано с гарантиране, че политическите изисквания, очаквания и мнения на гражданите на ЕС могат да бъдат ефективно изразени на ниво ЕС.

- Част от моделите на европейска идентичност в контекста на стереотипизираната миграция Изток-Запад, насочват към евентуалното съществуване на социално измерение или социален компонент на европейската идентичност, основан на социален статус, доходи и образование, наред с културния и гражданския компоненти. Такова допускане също така изисква допълнителни изследвания.

- На базата на връзката между ценности, сигурност и гражданство, е направена препоръка за развитието на пространството на свобода, сигурност и правосъдие. Именно компонента на сигурност бе обект на критика от респондентите, което дава основания, че е необходимо тази област да бъде заздравена. Така препоръка (policy recommendation) отразява необходимостта

от предоставяне на компетентност на ЕС да разполага с разунавателна информация на държаите членки или механизми за обмяна на такава информация между самите държави членки, които да допълват шенгенската информационна система.

Приноси моменти

А. Приноси в научно-теоретичен план

- Разработена е оригинална концептуална рамка, включваща теоретични и политикоправни параметри.
- Свободното движение на хора е концептуализирано като социален контекст за формиране на европейска идентичност чрез прилагане концепцията за

бондс (типове връзки) и анализ на ДЕС иДФЕС от нормативно-политическа перспектива, което разширява теоретичната рамка на изследването "Пионери на европейската интеграция" на Ейдриън Фавел и Еторе Речи.

- Обосновава се нормативен модел на европейска идентичност като *все потесен съюз между народите на Европа*.

Б. Приноси в методически план

- Разработена е оригинален дедуктивен аналитичен модел за анализ на интервютата заедно с въпросник и схема на кодове.

В. Приноси в научно-приложен план

- Проведено е качествено изследване, фокусирано върху определена група респонденти (български EU movers), не достатъчно добре изследвана и често попадаща в стереотипизираната категория на *миграцията Изток-Запад*.

- Доказана е валидността на нормативния модел на европейска идентичност. Едновременно с това е формулирана визия за съдържанието на един все потесен съюз между народите на Европа като *European melting pot*.

- Изведени са четири модела на европейска идентичност, съответстващи на ЕС като *suī generis* легитимен политически ред и 3 типа модели на европейска идентичност, формиращи се в контекста на *миграцията Изток-Запад*.

Съдържание на библиографията

Ackers, L. *Shifting Spaces: Women, Citizenship and Migration Within the European Union*, Bristol: The Policy Press.,1999.

Ajzen, I. (1991) 'The Theory of Planned Behavior', *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50, 1999, 179–211. .

Alba, R. and Nee, V. *Remaking the American Mainstream: Assimilation and Contemporary Immigration*, Harvard: Harvard University Press., 2003.

Alarcon, R. 'Recruitment Processes among Foreign-Born Engineers and Scientists in Silicon Valley', *American Behavioral Scientist*, 42, 1999, 1381–97.

Allport, G.W. *The Nature of Prejudice*, Reading, MA: AddisonWesley. ,1954.

Anghel, R.G. 'Changing Statuses: Freedom of Movement, Locality and Transnationality of Irregular Romanian Migrants in Milan', *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 34, 2008, 787–802..

Anderson, Benedict. *Imagined Communities: reflections on the origin and spread of nationalism*: "n.d": <https://www2.bc.edu/marian-simion/th406/readings/0420anderson.pdf>.

Arts, W. and Halman, L. *European Values at the Turn of the Millenium*. Volume 7 Koninklijke Brill NV, Leiden, The Netherlands

Baker, S. Elise. and Edwards, R. "How many qualitative interviews is enough". National Centre for Research Methods, UK, http://eprints.ncrm.ac.uk/2273/4/how_many_interviews.pdf

Bellamy, Richard. . 'Citizenship beyond the Nation-State: The Case of Europe' in Noel O'Sullivan, ed. *Political Theory in Transition*. London: Routledge. , 2000.

Ben Gurion, David. 'The Call of the Spirit of Israel'. Address to the Knesset. Bernstein, 1951.

Black, Jeremy, *Maps and History: Constructing Images of the Past*. New Haven: Yale University Press. 1994.

Boorstin, Daniel, Brooks Mather, and Boorstin, Ruth Frankel, *A History of the United States*. Needham: Prentice Hall. 1995.

Bourdieu, Pierre. 1991. *Language and Symbolic Power*. Harvard: Harvard University Press.

Bizzilli, Peter. *Main Guidelines in the historical development of Europe*. Bulgarian Academy of Sciences edition 1993.

Bul. Translation: Бицили, Петър. *Основни насоки в историческото развитие на Европа*. Издателство на БАН 1993.

Bodin, Jean. *Les six livres de la Republique*, 1530.

Brubaker, Rogers. *Nationalism reframed: Nationhood and the national question in the New Europe*. Cambridge University Press

Bruter, Michael. *Citizens of Europe? The emergence of mass European identity*. Palgrave Macmillan UK, 2005.

Bruter, Michael. "On What citizens mean by feeling 'European': perception of news, symbols and borderless-ness", *Journal of Ethnic and Migration Studies*, Volume 30, 2004.

Calhoun, Craig. *Critical social theory: culture, history, and the challenge of difference*. Twentieth-century social theory . Wiley-Blackwell, Cambridge, MA, USA 1995.

Castells, Manuel. *The power of identity*. Wiley Blackwell edition 2010.

Checkel, Jeffrey T. and Peter Katzenstein. *European identity*. Cambridge University 2009.

- Delanty, Gerard. *Inventing Europe: Idea, Identity, Reality*. Palgrave Macmillan 1995.
- Ditchev, Ivailo. "Mobile Citizenship", 2008, <http://www.eurozine.com/articles/2008-06-27-ditchev-en.html>
- Delors, Jacques, '1992: a Pivotal Year'. Address. Brussels: EC.1992.
- Deloye, Yves, *Sociologie Historique du Politique*. Paris: La Découverte. 1997.
- Deth, Jan (van) and Scarbrough, Elinor, 'The Concept of Values'. In Jan W. Van Deth and Elinor Scarbrough, eds. *The Impact of Values*. Oxford: Oxford University Press. 1995.
- Downs, Anthony, *An Economic Theory of Democracy*. New York: Harper. 1997.
- Duchesne, Sophie and Andre-Paul, Frogner, 'Is There a European Identity?' In Oskar Niedermayer and Richard Sinnott, eds. *Public Opinion and Internationalized Governance*, Oxford: Oxford University, 1995.
- Edwards, R. and Holland, J. *What is qualitative interviewing*. University of Edinburg, edited by Graham Crow
- Eleonore Kofman, "Citizenship for some but not for others: spaces of citizenship in Contemporary Europe". *Political Geography* 14(2): DOI: 10.1016/0962-6298(95)91660-V, 121-137.
- Favell, Adrian. *Pioneers of European integration*. Edward Edgar Publishing Limited 2009.
- Favell, Adrian. *Eurostars and Eurocities: Free Movement and Mobility in an Integrating Europe*. Blackwell Publishing 2008.
- Gilbert, Paul. *Cultural identity and Political Ethics*. Edinburg University Press 2010.
- Gilgun, Jane. "Deductive Qualitative Analysis as Middle Ground: Theory Guided Qualitative Research" "n.d":
http://www.academia.edu/8221520/Deductive_Qualitative_Analysis_as_Middle_Ground.
- Guild, Elspeth. Kees Grovenendijk and Sergio Carrera, *Illiberal liberal States*, Ashgate edition 2009,
- Guild, Elspen. *Reconceptualization of European Union Citizenship*. 2014:
<https://books.google.bg>.
- Hix, Simon., *The Political System of the European Union*. Basingstoke: Palgrave Macmillan., 2005.
- Hooghe, Liesbeth, 'Serving "Europe" – Political Orientations of Senior Commission Officials'. *European Integration Online Papers*. Vol. 1.8. (<http://eiop.or.at/eiop/texte/1997-008a.htm>). 1997.
- Howe, Peter. 'A Community of Europeans: The Requisite Underpinnings'. *Journal of Common Market Studies*. Vol. 33.1: 27-46. ,1995.

Hurwitz, Jon and Peffley, Mark. 1987. 'How are Foreign Policy Attitudes Structured?: A Hierarchical Model.' *American Political Science Review*. Vol. 81.4: 1099–1120

Halman, Loek and Malina Voicu. *Mapping Value Orientations in Central Eastern Europe*. Volume 13. Koninklijke Brill NV, Leiden 2010.

Habermas, Jurgen. "Why Europe needs a constitution?". *New Left Review* 11, September-October 2001. <https://newleftreview.org/II/11/jurgen-habermas-why-europe-needs-a-constitution>

Held, David. "Democracy: From City States to a Cosmopolitan order. "n.d": <https://www.polity.co.uk/modelsofdemocracy/docs/democracy-essay.pdf>

Hoffman, Stanley. "Obstinate or Obsolete-The Fate of the Nation State and the Case of Western Europe". "n.d": <http://ieie.itam.mx/docs06/Stephan%20Sberro/Sistema%20Union%20Europea%202a%20parte.pdf>.

Herrmann, Richard and Marilyn Brewer *Transnational Identities: Becoming European in the EU*. Rowman&Littlefield 2004.

Hobbes, Thomas. *Leviathan*. 1651.

Hyden, Hakan and Svensson, Mark. *The concept of norm in Sociology of Law*. "n.d": www.scandinavianlaw.se/pdf/53-1.pdf.

Jarach, Lawrence. "Essentialism and the Problem of identity Politics". The anarchist library, 2004: <https://theanarchistlibrary.org>.

Jansen, Thomas. *Reflections on European identity*. European Commission Forward Studies Unit, Working paper 1999.

Jean Dennis Mouton's comments in *EU Law notes*. Sofia University edition, 2009.

Keating, Michael. *Plurinational democracy: Stateless Nations in a Post-Sovereignty Era*. Oxford Scholarship Online: November 2003.

Kymlichka, Will. *Multi-cultural citizenship: A Liberal Theory of Minority rights*. Published to Oxford Scholarship Online: November 2003.

Krasteva, Anna. **"Bulgarian migration profile.- Medved, Felicita. Proliferation of migration transition", Selected new EU member states. European liberal Forum, 2014. <https://annakrasteva.wordpress.com/2013/03/21/bulgarian-migration-profile>.**

Kostadinova, S. Dimitrov, M. Angelov, G. Cankov, S. Chobavnov, D. Dimitrova, K. Karamalakova, G. . Markova, E. Stanchev, K. "Bulgarian Migration: Incentives and Constellations". Institute for Market Economics, 2005.

Krasteva, A. Angelov, G. Ivanova, D. Markova E.. Staykova, E., Vankova, Z. . Ivanova, I. Lessenski, M. Trifonova, T. "Trends in Cross-border Workforce Migration and the Free Movement of People – Effects for Bulgaria"

Lucarelli, Sonia, Cerutti, Furio and Vivien A. Schmidt *Debating Political identity and Legitimacy in the EU*. Routledge 2011.

Maria, Stoicheva. European identity. Theoretical dilemmas and analytical approaches, Sofia University Edition 2016.

Мария, Стойчева. Европейска идентичност. Теоретични дилеми и аналитични подходи., Университетско издателство "Св. Климент Охридски", 2016

Marshal, Thomas. H. *Citizenship and Social Class*., Cambridge University Press 1950.

Maria, Stoicheva. *European perspectives*. Sofia University "St. Kliment Ohridski" 2008.

Michel, Q., Habran, M, Paile, S..Stans, D. *La construction européenne, Entre Idées reçues et faux semblants*. 3 édition, Liege University 2013.

McLean, Mairi and Howorth, Jolyon, Europeans on Europe: *Transnational Visions of a New Continent*. London: MacMillan.1992.

Meehan, Elizabeth, *Citizenship and the European Community*. London: Sage Publications.

Meinhof, Ulrike and Galasinski, Dariusz., 'Photography, Memory, and the Construction of Identities on the Former East–West Border'. *Discourse Studies*. Vol. 2.3: 323–353,2000.

Miller, David.,*Citizenship and National Identity*. Oxford: Polity Press. 2000.

Mokre, Monika, Weiss, Gilbert, and Bauböck, Rainer, eds. *Europas Identitäten. Mythen, Konstrukte, Konflikte*. Frankfurt: Campus Verlag,2003.

Monnet, Jean. *Les Etats-Unis d'Europe ont Commencé*. Paris: Laffont. 1995.

Moravcsik, Andrew *The Choice for Europe: Social Purpose and State Formation from Messina to Maastricht*. Ithaca: Cornell University Press. 1998.

Müftüler-Bac, Meltem. *Turkey's Relations with a Changing Europe*. Manchester University Press: Manchester.1997.

Naidenova, V. Dzhamdzhieva, V Staevska, V. "Qualitative interview as a method in social sciences" in *Quality methods in the social sciences :Introduction* . Sofia University "St. Kliment Ohridski" edition, 2008.

Olsen, Espen. "European Citizenship: towards Renationalization or Cosmopolitan Europe" in *Reconceptualization of European Union Citizenship, 2014*: <http://booksandjournals.brillonline.com/content/books/9789004251526>.

Painter, Joe. "Multi-level Citizenship, Identity and Regions in Contemporary Europe". Revised Version Paper presented to an invited Colloquium on *The possibilities of Transnational Democracy*, University of New Castle, September 1998: <http://community.dur.ac.uk/j.m.painter/Multilevel%20citizenship.pdf>.

Parekh, Bhikhu *A New Politics of Identity. Political Principles for an Independent World*, Palgrave Macmillan Press 2008.

Petkova, Diyana. *Cultural identities in a intercultural context*. Faber edition 2013.

Petya Kabakchieva, "The disappearing national identity-the national as a practical experience"(European perspectives Sofia University edition, 2008.

Renan, Ernst. "What is a nation?", text of a conference delivered at the Sorbonne on March 11th, 1882, in Ernest Renan, *Qu'est-ce qu'une nation?*, Paris, Presses-Pocket, 1992. (translated by Ethan Rundell).

Risse, Thomas. "European institutions and identity change: What have we learned?" Richard Herrmann, Marilynn Brewer, and Thomas Risse (eds.)in *Identities in Europe and the Institutions of the European Union* . Lanham MD: Rowman & Littlefield, forthcoming 2003.

Robert Wood Johnson Foundation. *Qualitative research guideline project*.
<http://www.qualres.org/HomeInte-3595.html>.

Rousseau, J.J. *Du contrat social ou Principes du droit politique*.1762.

Sandalowski, Margarete. "Focus on Qualitative methods, Sample size in Qualitative research, Research in nursing and Health 1995": <http://onlinelibrary.wiley.com>.

Schmitter, Philippe. "Neo-Neo-Functionalism". European University Institute 2002.
<http://www.eui.eu/Documents/DepartmentsCentres/SPS/Profiles/Schmitter/NeoNeoFunctionalismRev.pdf>.

Semov, Atanas. *Rights of the Citizens of the EU: Volume II Legal regime of the EU citizenship and the free movement*. Department Jean Monnet, University edition "St. Kliment Ohridski" 2013

Bul. Transl. Семов, Атанас. Права на гражданите на Европейския Съюз, Том II Правен режим на гражданството на ЕС и свободното движение. Катедра Жан Моне. Университетско издателство "Св. Климент Охридски" 2013.

Shore, Chris. *Inventing the People's Europe: Critical approaches to European Community Cultural Policy*. Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland, Vol. 28, N. 4, 1993.

Stanley, Luke. *European Supra-national identity: The solution to the European Union's Crisis of Legitimacy*. The Bruges Group, 2013.

Smith, Anthony. "National identity and the idea of European unity", Royal institute of international affairs, 1992, vol. 68.

Standford Encyclopedia of Philosophy. *Hannah Arendt: 6.2 Citizenship, Agency and Collective identity*. "n.d": <http://plato.stanford.edu/entries/arendt/#CitPubSph>.

Tassin, Etienne. "L'Europe cosmopolitique et la citoyenneté du monde". "n.d":
<http://www.raison-publique.fr/article229.html>.

The Practice Turn in Contemporary Theory: London: Routledge, 2001.:
<https://conceptsinsts.wikispaces.com/file/view/PracticeTurnInContemporaryTheory.pdf>

White, Jonathan. "The Political Bond in Europe". Paper prepared for the third Pan-European Conference on EU politics, Istanbul 21-23 September 2006:
<http://www.jhubc.it/ecpr-istanbul/virtualpaperroom/051.pdf>.

Weber, Max, Selected Works. Oxford: Oxford University Press.1946.

Wiener, Antje, European Citizenship Practice: Building Institutions of a NonState. Boulder: Westview Press.1998.

Wintle, Michael, 'Europe's Eastern Border: Arbitrary beyond Description?'

Wintle, Michael, ed.. Culture and Identity in Europe. London: Avebury,1996.

Wodak, Ruth 'National and Transnational: European and other Identities Constructed in Interviews with EU Officials',2004.

Consolidated version of the Treaty on the Functioning of European Union . OJ C 326, 26.10.2012.

Consolidated version of Treaty on the Functioning of the European Union, *OJ C 326*, 26.10.2012.

Census of Population and Housing 1.02.1011,
http://statlib.nsi.bg:8181/en/fulltext.php?content=/FullT/FulltOpen/P_22_2011_T1_KN1.pdf.

Eurobarometer New Europeans report, Fieldwork March 2010-April 2010.

Eurobarometer 69 1.Values of Europeans
Fieldwork March-May 2008

Geographical and Labour mobility report, special Eurobarometer 337

Protocol 30 to TEU and TFEU
Schuman Declaration of 9th of May 1950.

Списък с публикации във връзка с темата на дисертацията

1. Конакчиева, С. (2016) „Идеята за все по-тесен съюз между народите на Европа като нормативен идеал за формиране на европейска идентичност” в изданието по политически науки на Университета Лиеж, Белгия; *Cahiers de Sciences politiques de l'ULg* [En ligne], Cahier n°33, URL : <http://popups.ulg.ac.be/1784-6390/index.php?id=862>.
2. Конакчиева, С (2014) „Ролята на свободно движение на хора в ЕС за създаването на културно единство” в Докторантски сборник 2015 на СУ „Св. Климент Охридски”: „Традиции и новаторство: Традиционни и нови подходи в изследванията в социалните и хуманитарните науки”, изд. "Авангард Прима", София 2015, стр. 113.